

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен
„доктор”

Рецензент: доц. д-р Пенка Вълчева Горанова, СА „Д. А. Ценов” – Свищов,
научна специалност Маркетинг

Автор на дисертационния труд: Снежина Захариева Иванова, редовен
докторант към катедра „Мениджмънт ” при СА „Д. А. Ценов” – Свищов

Тема на дисертационния труд: „КРИЗИСНО УПРАВЛЕНИЕ И СИТУАЦИОННО
ПОВЕДЕНИЕ НА ЧОВЕШКИЯ ФАКТОР”

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита
на дисертационния труд, съгласно Заповед № 141/25.02.2020 г. на Ректора на СА „Д. А.
Ценов“ - Свищов.

I. Обща характеристика на дисертационен труд

Дисертационният труд се състои от 212 страници, от които заглавна и съдържание
– 2 стр.; увод – 8 стр.; основен текст – 174 стр.; заключение – 6 стр.; Библиографията е в
обем от 14 стр. по АРА стил и обхваща 223 източника, в т. ч. литературни (на български,
английски и руски език), електронни и нормативна уредба; използвани понятия - 6 стр.;
използвани съкращения – 2 стр.

II. Преценка за формата и съдържанието на дисертационния труд

**1. Актуалност и формулировка на изследователските проблеми (предмет,
обект, теза)**

Темата на дисертационния труд се отличава с *практическа значимост и дисертабилност*, тъй като избраната за изследване проблематика е интересна и провокативна, поради което докторантът е извършил подробен анализ на дефиниции, становища и модели на чуждестранни и български автори с разработки в областта на управлението на ситуационното поведение на индивида в критични ситуации.

Във **въведението** на дисертацията докторантът аргументирано обосновава *актуалността и полезността на разработвания проблем* и ясно и коректно от научна гледна точка формулира *обект, предмет и цел* на разработката. Докторантът

демонстрира умения за боравене с научни понятия, стремеж към критичен анализ и придържане към научен стил на изложението.

Целта на дисертацията е да се създаде концепция за анализ на ситуационното поведение на човешкия фактор в кризисна ситуация. Постигането ѝ се осъществява с изпълнението на пет задачи.

Обектът на изследване е точно дефиниран – моделите на ситуационно поведение на човешкия фактор, а **предметът** е свързан с възможностите за кризисно управление на ситуационното поведение на човешкия фактор в организацията. **Изследователската теза** дава израз на убедеността на автора от необходимостта от управление на ситуационното поведение на човешкия фактор, чрез използване на достиженията на поведенческите и управленски науки, взаимосвързани в концепция.

2. Мнение за обема и структурата

Депозитаната разработка е написана с **добър стил** и **коректна научна терминология** и представя достатъчно ясно и детайлно съдържанието на изследвания в дисертационния труд проблем. **Структурата на съдържанието** на дисертацията е логична и последователна. Използваните литературни източници са добросъвестно посочени.

Въведението на разработката представя в синтезиран вид концептуалната рамка на дисертационното изследване – актуалност на изследвания проблем, предмет, обект, теза, основната цел, свързаните с нея изследователски въпроси и задачи. В структурно отношение включва увод, изложение в три глави и заключение. В подкрепа на изложението са оформени 41 фигури и диаграми, и 37 таблици.

В първа глава на настоящия дисертационен труд *Теоретико-методологически основи на кризисното управление и ситуационното поведение на човешкия фактор в контекста на организацията* са разгледани понятията криза и класификации на видовете ѝ; кризисно управление; организацията, нейното функциониране и развитие, промяна и подходи на управлението ѝ; човекът като фактор в организацията и трудовото му поведение; властови, конфликтни и комуникационни взаимодействия между хората в организацията; емоционални, стресови и ситуационни влияния върху поведението на човешкия фактор в междуличностните, груповите и организационните взаимоотношения. Авторът демонстрира детайлно познаване на изследваната проблематика и се показват способности за критичен анализ и висока степен на умение за извеждане на обобщения.

Във втора глава *Концепция за изследване на ситуационното поведение на човешкия фактор в кризисен момент* е изследвана социално-психологическата същност на личността с цел да се открият параметрите, които определят причинността за кризисно поведение и ситуацията като критична. Търсенията са насочени към личността и обстоятелствата на ситуацията. Разгледани са биопсихологични, феноменологични, когнитивни, поведенчески и еволюционни гледни точки. Психологичната структура на личността включва темперамент, волеви качества, способности, характер, емоции, социални навици, мотивация. Чрез промяна на нагласите може да се променя поведението на човешкия фактор в организацията. Като особено значими са изведени комуникативната компетентност, комуникативни умения и афективен контрол. Описани са техники, психотерапевтични по своята същност, които могат да се приложат и в управленската комуникация при кризисно управление на ситуационно поведение и в самоактуализацията на индивида.

Предложена е *концепция за анализ на ситуационното поведение* на човешкия фактор в кризисна ситуация и избор на *комуникационна стратегия*. Като параметри, с възможност да бъдат операционализирани, и за които има разработени методики за отчитане и измерване се откриха *локализация на контрола и привързаността към организацията*.

В трета глава *Изследване проблеми при управление поведението на човешкия фактор в кризисна ситуация във фирми от сектор „Корабостроене и кораборемонт“ във Варненска област* за проверка на концепцията за анализ на ситуационното поведение на човешкия фактор в контекста на кризисно управление на организацията са отчетени взаимовръзките „личност – организация“, „личност-ситуация“ и „организация-ситуация“. За целта са търсени конструкти на личността и параметри на организационната среда със значително влияние. При избора им са отчетени: възможността резултатите от анализа да се ползват директно от мениджърите в организацията, а не само от експерти психолози; да описват поне два от трите фактора – личността, организационна среда, ситуационните особености; да са измерими, с валидизирани за спецификата на българската народопсихология методи; кратковременна обработка.

Ефективността и ефикасността на организацията освен чрез икономически показатели, се определя и чрез психофизиологичната цена, която индивидът плаща при изпълнение на трудовата си дейност. Като *личностни детерминанти* се отчитат като особено значими личностната характеристика на индивида, компетентност,

професионален и жизнен опит, емоционална интелигентност, социокултурните влияния, комуникационните умения, умения за вземане на решения при дефицит на информация и време.

Извършено е емпирично изследване на избраните параметри във фирми от сектор „Корабостроене и кораборемонт“ във Варненска област. Отразени са особености на отрасъла и дейността, и специфичните проблеми на фирмите, в които е проведено научното изследване. Организациите се характеризират с високо ниво на трудов стрес, опасни условия на труд, и специфични изисквания за квалификация. Фирмите са с различна численост и особености, и съответно различни проблеми.

Можем да обобщим, че анализираниите организации се отличават с колективи, в които индивидите имат изразена привързаност към организацията, свързана, както с ценностите на индивидите като личностни структури, така и с възприеманите културни ценности в организацията, удовлетвореността от различни страни на трудовата среда. След приключване на изследванията и представяне на резултатите от него на ръководителите на изследваните организации се установи, *че най-бързо, с най-малък разход на време и аналитична дейност се работи с метода за оценка на локализацията на контрола*. Получените от измерването резултати имат добър прогностичен характер. Направен бе шаблон, за улесняване на бъдещи анализи от страна на ръководството, и при наемане на нови служители.

Заклучението е логическо следствие на изложението и в синтезиран вид представя по-значимите резултати и изводи от проведеното изследване. Може да се твърди, че целта на дисертационният труд е постигната, а изследователската теза е защитена. В теоретичен и практико-приложен аспект са очертани съществуващите възможности за прогнозиране и управление на ситуационното поведение на човешкия фактор в организацията и стратегии за справяне в кризисни ситуации.

Отчита се фактът, че настоящото изследване не покрива всички възможни аспекти на управленската и социално психологична характеристика на индивида, организацията и ситуацията. Представени са редица доказателства, подкрепящи тезата, че съществуват определени възможности за усъвършенстване управлението и самоуправлението на ситуационното поведение на човешкия фактор.

В дисертационния труд докторантът демонстрира умения за систематизиране, анализиране и обобщаване на огромен по обем идеен и фактически материал, който служи за целите на изследването. Набраните емпирични данни не просто са представени,

а са обработени чрез подходящ формулен апарат и съвременни *методи* – анализ, синтез, индукция, дедукция, статистически методи, в т. ч. дескриптивен анализ; ситуационен анализ; факторен анализ.

Дисертационният труд представлява сериозна по обем разработка, а по съдържание – научен труд, изразяващ авторова позиция. Той показва високата компетентност по отношение на научната методология, изследователския инструментариум, както и задълбочените знания на докт. Снежина Иванова спрямо новостите в специализираната литература по изследвания проблем. Всяка глава от дисертацията съдържа **изводи**, които отговарят на становището на докторанта, като е предложен илюстративен материал – **фигури и таблици**, които са на необходимото равнище и улесняват по-задълбоченото вникване в дискутираната материя.

Библиографската справка показва много добра литературна осведоменост на автора, а използваният от докторанта **стил** е научно издържан и отговаря на изискванията за разработване на дисертационния труд. От изключително големия брой литературни източници прозира стройно авторово виждане и собствена логика на систематизиране. Считам, че така построено изложението **отговаря на основните качествени изисквания за неговото оценяване**, а именно: *оригиналност на изследването; вникване в дълбочината и същността на проблема; методическа издържаност и стилово умение на докторанта за постигане целта на изследването, чрез прилагането на подходящи (аналитични) инструменти и изразни средства.*

Авторефератът на докт. Снежина Иванова е написан с добър стил и коректна научна терминология и представя достатъчно ясно и точно съдържанието на дисертационния труд.

3. Достойнства на разработката

Дисертационният труд показва няколко безспорни достойнства, а именно:

- ✓ Избран за изследване е значим за теорията и практиката проблем.
- ✓ Анализирани са значителен обем сериозна научна литература по предмета на изследването.
- ✓ Логична е обща конструкция на дисертацията: теория-методика-анализ на емпиричната информация. Посоченото свидетелства за усвояване логиката на изследователския процес.
- ✓ Предложена е собствена методика и инструментариум за емпирично изследване.

✓ Осъществено е емпирично изследване и е направен анализ на емпиричната информация.

III. Оценка на публикациите на докторанта

Положителен е и фактът, че докт. Снежина Иванова има публикации по темата на дисертационния труд. Списъкът на представените публикации които са самостоятелни, включва 3 статии и 6 научни доклада. Всички разработки са в специализирани издания, тематично свързани са с дисертацията и отговарят на изискванията във връзка с присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

IV. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд

Дисертационният труд притежава някои безспорни приноси, които приемам за коректно формулирани и убедителни. Представените приноси (4 на брой) реално отразяват постигнатите резултати в дисертацията. Сред основните научни достойнства на дисертацията могат да се открият:

1. Приноси с теоретичен характер:

- На база задълбочено изследване на специализирана литература, структурирано в рамките на разглежданите в дисертационния труд проблеми, е извършен теоретичен анализ на множество социално-психологически процеси и феномени. Проучено е тяхното влияние върху управлението на ситуационното поведение на човешкия фактор от гледна точка на индивида, социума и мениджмънта. По този начин е прецизирано понятието „ситуационно управление на човешкия фактор“ като променлива величина и функция на конкретни параметри.

- С цел управление на ситуационно поведение в кризисна ситуация е предложена авторова концепция за анализ на взаимовръзката „човешки фактор – организационна среда – ситуация“.

2. Приноси с научно-приложен характер:

- ✓ Разработен е комплексен инструментариум за измерване на характеристики на човешкия фактор и организационната среда с цел прогнозиране и повишаване на личната и организационната ефективност, отговарящ на критерии: минимален времеви разход, универсално приложение, валидизация за българските условия.

- ✓ Реализирано е практическо проучване на възможностите на разработения инструментариум в производствени предприятия и са формулирани препоръки за управление на ситуационно поведение.

V. Въпроси по дисертационния труд

От интерес по време на защитата на дисертацията представлява виждането на докторанта по отношение на следния въпрос:

1. *В какви други области може да се реализира предложената концепция за анализ на взаимовръзката „човешки фактор – организационна среда – ситуация“?*

VI. Обобщена оценка на дисертационния труд и заключение

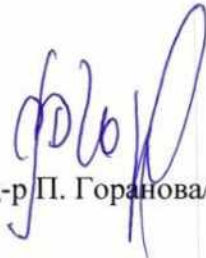
Дисертационният труд е задълбочено научно изследване на значим, изключително сложен в теоретико-методологически и приложен план проблем. Разработката отговаря напълно на приетите в научната практика изисквания, тъй като съдържа собствено изследване. Основава се на добро познаване на теоретичните основи на социално-психологическите процеси и феномени, както и на подбран професионално изследователски инструментариум.

Предложената и изпробвана методика запълва в известна степен съществуващите празнини в изследователската практика в областта на мениджмънта. Приносите на дисертационния труд са реални и достатъчно значими с оглед на изискванията за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. Приложените публикации са свързани с предмета на темата и показват умение да се изследва и пише по конкретни проблеми.

Всичко посочено ми дава основание да дам **положителна оценка** на дисертационния труд. От гледна точка на професионалната си компетентност и убеденост категорично подкрепям кандидатурата на Снежина Иванова и предлагам на почитаемото Научно жури **да ѝ присъди** образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност Социално управление.

гр. Свищов, 10.03.2020 г.

Изготвила:

/доц. д-р П. Горанова/